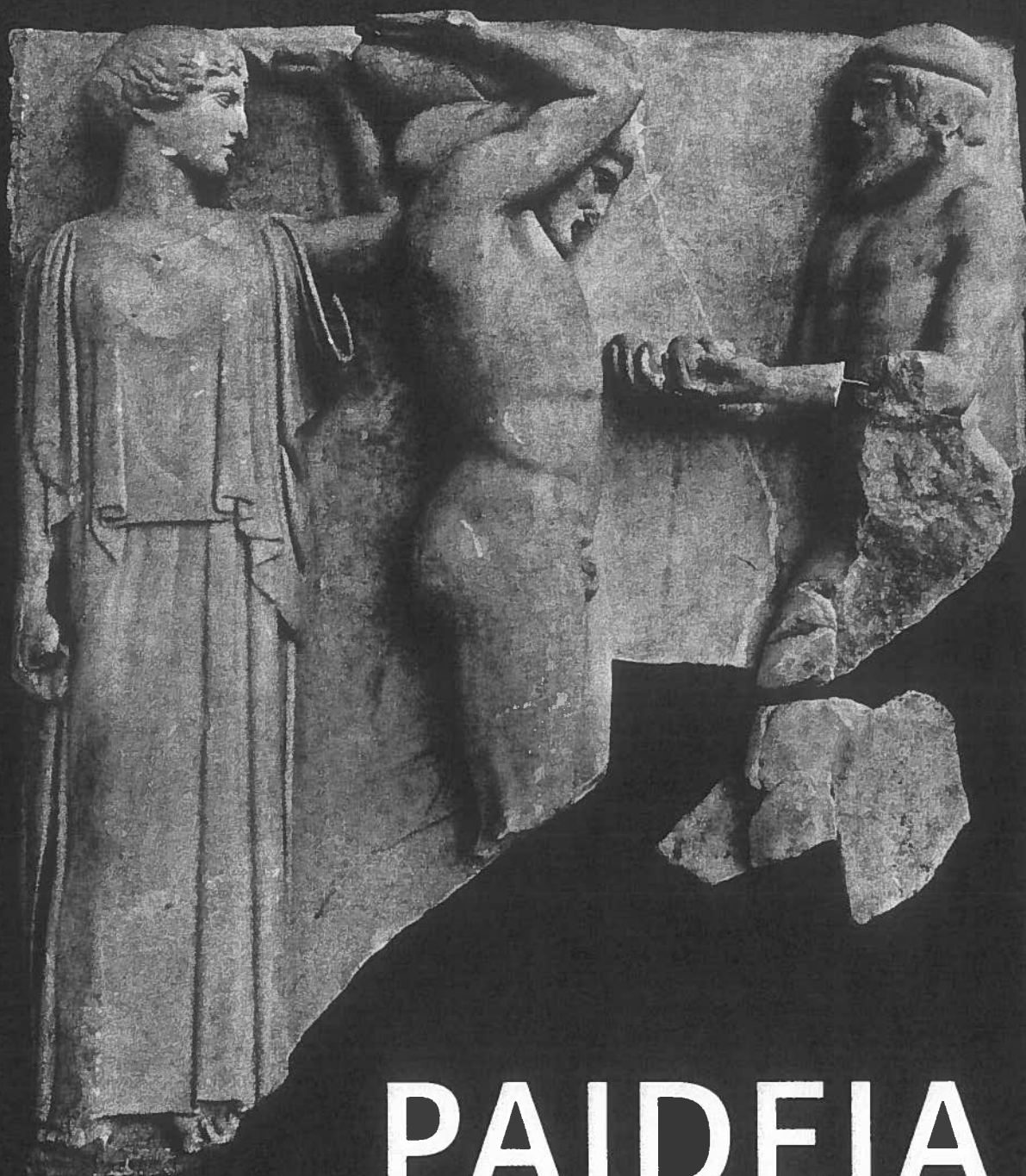

PAIDEIA

Grundbog til oldtidskundskab

Brian Andreassen og Jens Refslund Poulsen

SYSTIME >

Epos

HOMER OG HELTEEPOSET

De tidligst kendte værker i græsk litteratur er *Iliaden* og *Odysséen*, som Homer står som forfatter til. Disse to store værker, der begge tilhører genren *epos*, består til sammen af 27.803 vers fordelt på 2 x 24 sange/kapitler. De har fokus på én bestemt gruppe af myter, nemlig myterne om den trojanske krig og de involverede helte. Selvom de to værker tager udgangspunkt i samme mytekreds, handler de om to forskellige emner og er bygget op på to forskellige måder.

ILIADEN

Iliaden, der regnes for at være det ældste af de to værker, foregår ved byen Troja, som grækerne har belejret og været i krig med uafbrudt i 9 år. Handlingen udspiller sig i det 9. år, hvor det endnu ikke er lykkedes grækerne at besejre trojanerne.

Udgangspunktet for krigen er den såkaldte æblestrid eller Prins Paris' dom: Da Achilles' forældre, Thetis og Peleus, holdt deres bryllup, havde de også inviteret guderne, da Thetis selv var gudinde. Kun Stridens gudinde, Eris, var ikke inviteret, fordi hun altid sætter splid mellem folk og ødelægger den gode stemning. I arrigskab over at blive holdt udenfor kastede Eris et guldæble ind blandt de tre største gudinder, Athene, Hera og Afrodite. På guldæblet stod indskriften: Til den smukkeste kvinde. Gudinderne gav sig øjeblikkeligt til at diskutere, hvem af dem der var den smukkeste – helt i overensstemmelse med Eris' plan. De kunne ikke nå til enighed og besluttede at spørge den trojanske prins Paris, der var kendt for sin kvindetække og sit kendskab til kvindelig skønhed. Hver især lovede de Paris store belønninger, hvis han valgte netop dem som den smukkeste. Det var Afrodite, der løb med prisen, fordi hun lovede Paris, at han måtte få den smukkeste af alle jordiske

Épos (ἔπος) (flertal på dansk: eper): (egentlig 'ord') fortælling, større fortællende digt

Gaia ♥ Uranos

Kronos (Saturnus) ♥ Rhea

Olympiske guder af 1. generation

Olympiske guder af 2. generation

Demeter (Ceres)

Poseidon (Neptunus)

Hestia (Vesta)

Hades (Pluto)

Hera (Juno)

Zeus (Jupiter)

Efterkommere af Zeus og Hera

Ares (Mars)

Hefaios (Vulcanus)

Efterkommere af Zeus

Athene (Minerva)

Apollon (Apollo)

Artemis (Diana)

Hermes (Mercurius)

Dionysos (Bacchus)

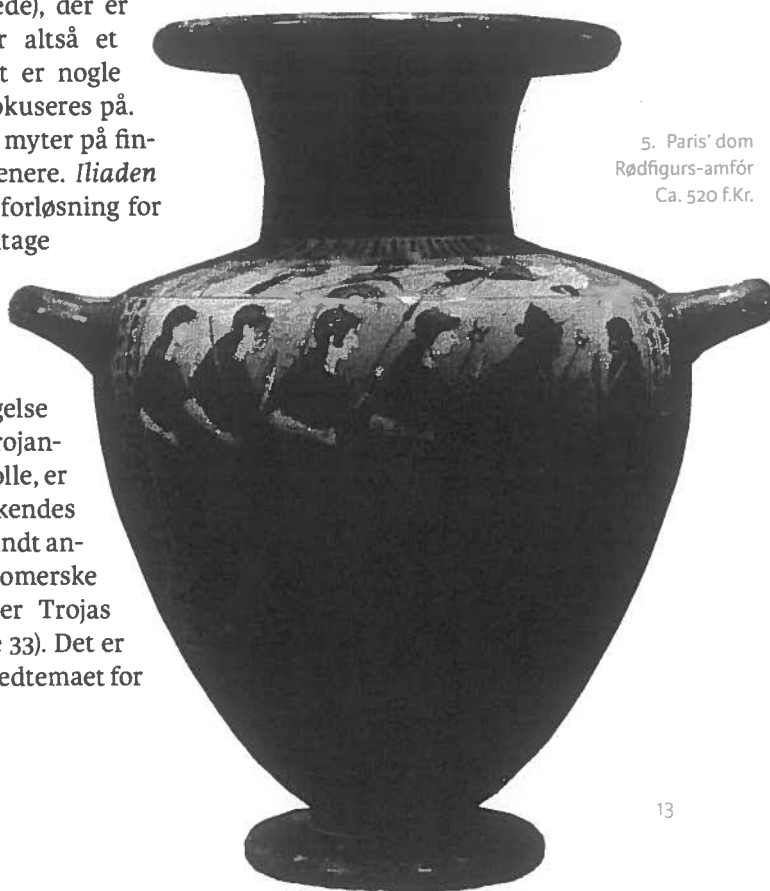
Afrodite (Venus)

kvinder, Den skønne Helene. Der var blot den hage ved det, at hun allerede var gift med kong Menelaos af Sparta, bror til den store kong Agamemnon af Mykene. Paris var imidlertid ligeglad og stjal Helene med til Troja, og dermed var krigen i gang.

Helene var så smuk, at hun forud for sit giftermål med Menelaos havde været ombejlet af næsten alle de græske konger og stormænd. Hendes rigtige far var Zeus, der havde befrugtet Helenes mor, Leda, men Ledas mand, Tyndáreos, var hendes jordiske far. Tyndáreos lavede den snedige aftale med alle de græske bejlere, at uanset hvem den heldige blev, var alle de øvrige forpligtede ved ed til at forsvare Helene, hvis hun nogensinde kom i vanskeligheder. Menelaos blev den heldige, der fik hende, men da Paris bortførte Helene til Troja, måtte alle de græske stormænd ledsage Menelaos og hans bror Agamemnon i krigen mod Troja – det havde de jo svoret. Derfor er mange af de store græske helte som fx Achilleus og Odysseus med i *Iliaden* (se kortet side 10).

Disse to myter, der leverer centrale årsagssammenhænge for forståelsen af *Iliadens* baggrundshistorie, bliver ikke direkte fortalt i værket, for enhver græker kendte dem allerede. Så selvom ordet *iliade* faktisk betyder 'sangen om Ilion (et andet navn for Troja)', handler værket hverken primært om selve byen Troja, den store krig mellem grækerne og trojanerne eller problemstillingen vedrørende Paris og Helene. Fortællingen formes i stedet, så det er Achilleus og hans *Ménis* (vrede), der er hovedtemaet. *Iliaden* former altså et foreliggende mytestof, så det er nogle helt bestemte aspekter, der fokuseres på. En lignende måde at anvende myter på finder vi hos tragediedigterne senere. *Iliaden* slutter, da Achilleus har fået forløsning for sin vrede, så han atter kan deltage i krigen og blive den afgørende faktor for, at grækerne vinder den. Værket ender altså, før krigen er afsluttet, og hele den dramatiske indtagelse af byen, hvor den berømte trojanske hest spiller så central en rolle, er slet ikke med i *Iliaden*, men kendes fra andre antikke tekster – blandt andet *Odysseens* 8. sang og den romerske forfatter Vergil, der beskriver Trojas fald i værket *Æneiden* (se side 33). Det er derfor, at man kan sige, at hovedtemaet for *Iliaden* er Achilleus' vrede.

Ménis (μήνις): vrede

5. Paris' dom
Rødfigurs-amfór
Ca. 520 f.Kr.

Iliaden – resumé

1. sang

Musepåkaldelse og indledning med værkets hovedtema. Handlingens begyndelse: Overkonngen Agamemnon fornærmer Apollons trojanske offerpræst, Chryses. Apollon straffer grækerne med pest. Da Agamemnon ikke forsøger at genoprette freden med guderne, blander Achilleus sig. Agamemnon indvilliger i at råde bod på skaden, hvilket indebærer, at han fratager Achilleus hans krigsbytte. Achilleus bliver rasende over at blive vanæret og trækker sig ud af krigen med sine tropper. Han får sin mor, havnymfen Thetis, til at bede Zeus om hjælp, så trojanerne kan få overtaget i krigen, og Agamemnon kan se, at han har brug for Achilleus og må give ham æresoprejsning. Zeus efterkommer Thetis' ønske på trods af Heras vrede. Guderne fester på Olympen.

2. sang

Zeus sender Agamemnon en drøm, hvori han opfordrer til angreb mod Troja. I to lange passager opregnes omfanget af henholdsvis den græske og den trojanske hær.

3. sang

Hærene stiller op, men inden slaget foreslår Paris, at krigen afgøres ved en tvekamp mellem Menelaos og ham selv, da det er dem, der strides om Helene. Menelaos indvilliger, og alle enes om at holde våbenhvile og respektere udfaldet af tvekampen. Paris, der ikke er så kampvant, bliver såret, men inden Menelaos kan nå at dræbe ham, hjælper gudinden Afrodite ham væk – hun er jo på trojansk side som følge af æblestriden og hans valg af hende som den smukkeste kvinde. Afrodite bringer ham til Helene på slottet i Troja.

4. sang

På grund af had til Troja overtaler Hera Zeus til at få trojanerne til at bryde våbenhvilen, og guderne bliver enige om, at Troja skal falde. Zeus har nu modstridende interesser: Løftet til Thetis og Achilleus om trojanernes fremgang i krigen

på den ene side og beslutningen om Trojas fald på den anden side. Et voldsomt slag udspiller sig.

5. sang

Kampen fortsætter, og den græske helt Diomedes dræber mange trojanere. Han sårer gudinden Afrodite, da hun redder sin søn, trojanerens Æneas, såret ud af kampen. Apollon, der er på trojansk side på grund af offerpræsten Chryses, advarer Diomedes mod at sætte sig op mod guderne. Det lykkes imidlertid Diomedes også at sårer krigsguden Ares.

6. sang

Paris' bror den tapre Prins Hektor af Troja søger ind i byen for at få de trojanske kvinder til at bede til Athene om medgang i krigen – han ved tydeligvis ikke, at Athene på grund af æblestridens udfald er på grækernes side. Hektor aflægger besøg hos Paris og Helene. Han tager afsked med sin kone Andromache og sin søn Astyanax og henter Paris med til fronten igen.

7. sang

Natten falder på og afbryder Hektors duel med den græske helt Ajas. Grækerne bygger forsikningsmure om deres lejr, mens trojanerne diskuterer, om de skal levere Helene tilbage. Paris foreslår grækerne at levere de rigdomme, som han stjal samtidig med Helene, tilbage til dem sammen med flere rigdomme – men uden at levere Helene tilbage. Grækerne afslår. Man beslutter gensidigt at holde en dags våbenhvile, så de døde kan blive ordentligt begravet.

8. sang

Næste morgen fortsætter slaget. Zeus forbyder guderne at deltage. Trojanerne får overtaget, og da natten falder på, gør de sig klar til at indtage den græske lejr ved morgengry.

9. sang

Grækerne er pressede, og Agamemnon sender en delegation bestående af Odysseus, Ajas og

Foenix til Achilleus med en undskyldning og gaver, der skal give ham oprejsning. Achilleus er imidlertid stadig vred og sender delegationen tilbage med uforrettet sag. Han vil kun gå ind i krigen, hvis hans egne skibe bliver truet af trojanerne.

10.–13. sang

Krigen fortsætter. Trojanerne presser de græske styrker, og flere af de store græske helte bliver såret. Hektor fører an i det fremgangsrige udfald mod grækerne, men overhører en advarsel fra sandsigeren Polydamas om at trække sig tilbage og tage sig i agt for Achilleus.

14.–15. sang

Hera dysser Zeus i søvn og får Poseidon til at hjælpe grækerne. Da Zeus vågner, sætter han Apollon ind på trojansk side, og det lykkes trojanerne at nå den græske flåde.

16.–17. sang

Achilleus' nære ven, Patroklos, bønfaller ham om at kæmpe, da flåden nu er truet. Achilleus afslår, men tillader, at Patroklos låner Achilleus' berørte rustning, så han kan udgive sig for at være ham og drive trojanerne tilbage. Achilleus formaner Patroklos om, at han *kun* må true og ikke indlade sig på kamp. Patroklos går imidlertid videre end det, da han ser trojanerne blive skræmt tilbage, og han angriber dem og bliver dræbt af Hektor. Hektor tager rustningen som krigsbytte, og trojanerne får igen overtaget i kampen.

18. sang

Achilleus bliver ude af sig selv af sorg og vrede over Patroklos' død. Han vil ind i kampen, men hans mor, Thetis, forudsiger, at han vil blive dræbt, hvis han dræber Hektor, og hun påpeger, at Zeus nu har opfyldt sit løfte ved at bringe grækerne i så defensiv en position. Achilleus insisterer imidlertid på at kæmpe, og Thetis får smedeguden Hefaistos til at smede nye våben til ham.

19. sang

Agamemnon giver Achilleus alt hans krigsbytte tilbage som forsoning, men Achilleus er ligeglad med tingene, da en ny og stærkere vrede har grebet ham. Han går i kamp.

20.–21. sang

Kampen er voldsom, og Achilleus dræber mange trojanere. Zeus tillader guderne at deltage i kampen, og da trojanerne er i gang med at flygte inden for byens mure, lokker Apollon i skikkelse af en trojaner Achilleus væk fra byporten.

22. sang

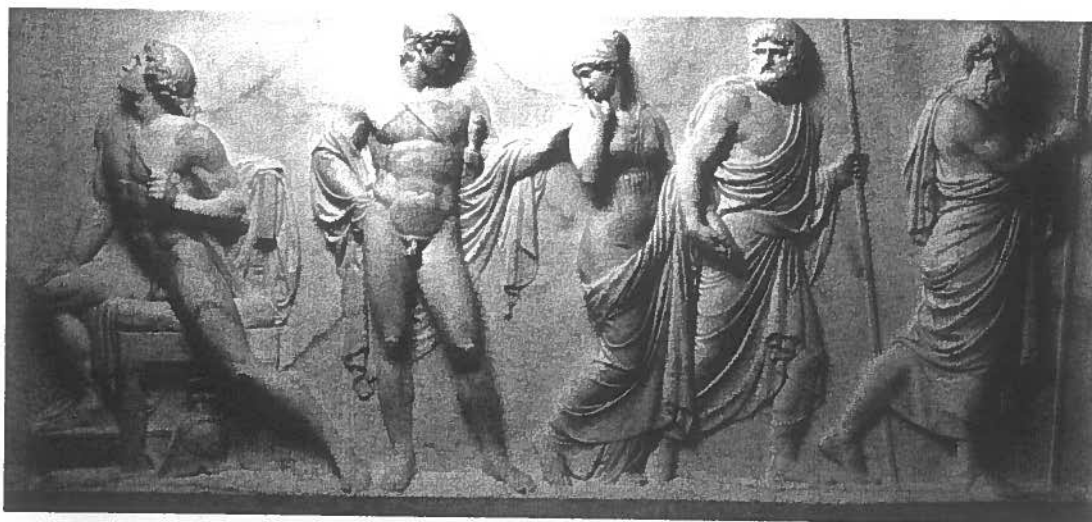
Hektor er den eneste trojaner, der bliver uden for byporten, fordi han to gange har overhørt sandsigeren Polydamas' råd om at trække sig tilbage. Han er derfor nødt til at kæmpe for sin ære, så han ikke bliver hånet, hvis han søger i sikkerhed. Da den skrækindjagende Achilleus nærmer sig, griber Hektor af frygt og løber sin vej. Achilleus jager ham tre gange rundt om byen, indtil Athene forklædt som Hektors bror Deifobos snyder ham til at stoppe op og kæmpe. Achilleus dræber Hektor, mens trojanerne ser til fra bymuren. Han skænder Hektors lig ved blandt andet at slæbe det bort fra byen efter sin vogn.

23. sang

Grækerne holder stor begravelsesfest med kampe for Patroklos.

24. sang

Zeus beslutter, at Hektors lig, som Achilleus har mishandlet voldsomt, skal overdrages til Hektors far, Kong Priamos af Troja. Priamos kommer ved hjælp af gudernes sendebud Hermes uset ind i grækernes lejr og bønfaller Achilleus om at få liget af sin søn tilbage. Ved synet af den bønfallende far kommer Achilleus i tanke om sin egen gamle far, som han aldrig kommer til at se mere, og han giver efter for Priamos' bøn. Med drabet på Hektor og mishandlingen af liget samt med Agamemnons undskyldning er Achilleus' vrede forsonet. Hektor begraves i Troja.

6. Øverst: Briseis og Achilles (1,14 x 2,39 m)
Bertel Thorvaldsen 1803
Gips

7. Nederst: Priamos bønfaller Achilles om Hektors lig (93,5 cm x 1,93 m).
Bertel Thorvaldsen 1815
Gips

Areté (ἀρετή): 'bedsthed',
fortræffelige egenskaber
Timé (τιμή):
ære, agtelse, anseelse
Kléos (κλέος):
ry, berømmelse

Det er vigtigt for den homeriske helt dels at ære guderne, så de sørger for, at det går ham godt, dels at udvise tapperhed i krig, dels have talegaver, der gør det muligt at overbevise andre om rigtigheden af hans beslutninger og ønsker. Opfylder han alle disse krav, lever han op til sin *areté* ('bedsthed'), dvs. han anstrenger sig maksimalt for at yde det bedste på alle livets områder. Derved opnår han *timé* (ære) og får *kléos* (godt omdømme), så også generationer efter ham vil huske hans bedrifter. På den måde bliver han en helt.

Har der været en trojansk krig?

Det er vanskeligt at bruge *Iliaden* og *Odysséen* som historiske kilder, fordi værkerne er blevet til som en del af en lang mundtlig tradition, der formentlig strækker sig over flere århundreder (se side 27 om Det homeriske spørgsmål). Af samme grund kan man i *Iliaden* og *Odysséen* læse beskrivelser af våben, materialer, kampteknikker og samfundsformer, der ifølge arkæologernes forskningsresultater ser ud til at være en blanding af flere tidsperioder (både mykensk tid, ca. 1600–1100 f. Kr., og de senere perioder geometrisk tid, ca. 1100–700 f. Kr., og arkaisk tid, ca. 700–500 f. Kr.). Ikke desto mindre har der gennem historien været adskillige forsøg på at give mere præcise svar på, om den trojanske krig nogensinde har fundet sted, og i givet fald hvor og hvornår. Den tyske forretningsmand og arkæolog Heinrich Schliemann var i sidste halvdel af 1800-tallet en af de første til at udpege Hisarlik på Tyrkiets vestkyst til at være stedet, hvor antikkens Troja havde ligget. Schliemann foretog udgravninger på stedet i flere omgange og fandt både mure og arkæologiske levn (blandt andet guldsmykker), som han hævdede understøttede hans teori. Senere arkæologiske udgravninger har bekræftet, at Schliemann – på trods af sin kontroversielle udgravningsteknik og bombastiske konklusioner – ikke har været helt galt afmarcheret. Et af de arkæologiske lag fra ca. 1200 f. Kr. kan have været den mægtige by Troja, som ifølge antik tradition blev belejret i 10 år og til sidst indtaget og plyndret.

Begreberne *timé* og *kleos* er vigtige for at forstå, hvilket samfund personerne i *Iliaden* og *Odysséen* lever i. Det homeriske samfund er først og fremmest et slægtssamfund, hvor *oikos* (husstanden/slægten) spiller den rolle, som i senere tider bliver udfyldt af *pólis* (bystaten). Den homeriske helt er aldrig alene i verden og handler aldrig for sig selv, men er altid en del af sin *oikos*. Heltens *timé* og *kleos* får derfor også stor og afgørende betydning for *oikos*, hvis rigdom og magt afhænger af heltens handlinger. Kong Agamemnon af Mykene, der er leder af den græske hær i angrebet på Troja, er således militær leder, ikke blot fordi han er bror til den forsmåede kong Menelaos af Sparta, men også fordi han er overhoved for en af de rigeste og mest magtfulde slægter: Tantaliderne der nedstammer fra urhelten Tántalos i Mykene.

I det homeriske epos er der sat fokus på de olympiske guder og de tapre helte fra berømte slægter, mens almindelige mennesker ikke spiller nogen særlig rolle. Gudernes verden eksisterer parallelt med den menneskelige og

Oikos (οἶκος): hus, husstand, familie, slægt
Polis (πόλις): bystat

Teofani: tilsynekomst af det guddommelige
Antropomorf: menneskelignende, med menneskelig form

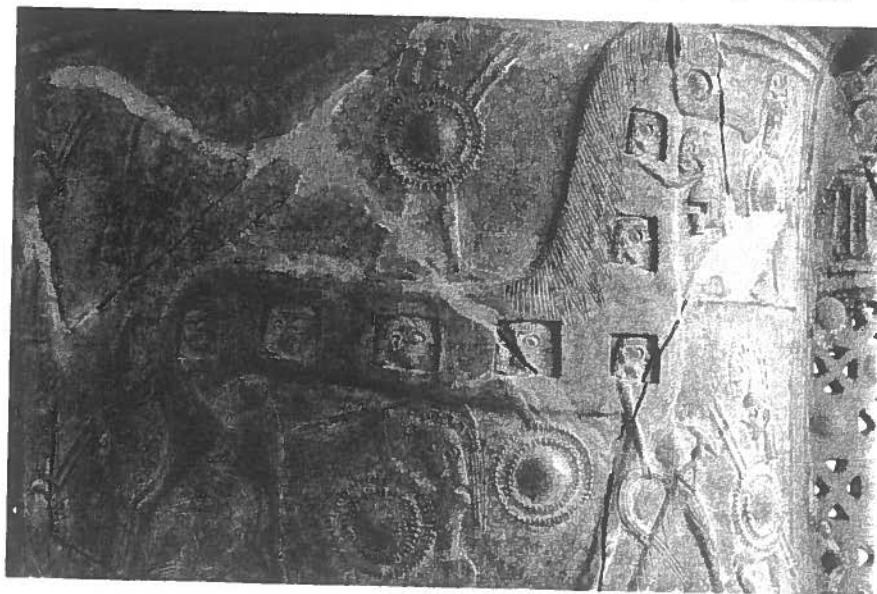
Do ut des (latin): Jeg giver, for at du skal give.
Moirā (μοῖρα): (egentlig 'del', 'lod') skæbne

griber til tider endda meget voldsomt ind i den. Guderne har absolut indflydelse på begivenhedernes gang på jorden – både i kraft af deres indbyrdes stridigheder og individuelle sympatier for jordiske helte og folkeslag, men også helt konkret, når de viser sig for menneskene på jorden i forskellige skikkelser, såkaldt *teofani*. Guderne hos Homer er udpræget *antropomorfe*, idet de både ligner mennesker af form, men også har menneskelige følelser.

Menneskene er klar over, at de skal ære guderne, for at de kan opnå medgang i livet. De sender derfor bønner og offergaver til de guder, der vedrører lige netop dét område af livet, hvor der er behov for hjælp. Guddomsforholdet kan beskrives med udtrykket *do ut des*, 'jeg giver, for at du skal give'. Mennesket betaler ydelser ind på den guddommelige konto, så det på et senere tidspunkt kan henvende sig og bede om udbetaling i form af gudens hjælp i en kritisk situation.

Det kan forekomme paradoksalt, at *Iliadens* helt Hektor, der både er tap- per og gudsfrygtig, ender med at dø for Achilles' hånd. Hvorfor skal man så anstrenge sig for at leve op til sin areté, hvis man alligevel bare bliver dræbt, kunne man spørge. Hvorfor skal Hektor dø? Et svar kunne være, at begrebet *moira* står helt centralt i den græske livsforståelse. Mennesket har en fastlagt skæbne, som det ikke selv kender, men som ligger fast. Det er tidligt i *Iliaden* tydeligt, at det er Hektors skæbne at blive dræbt af Achilles – ligesom det er Achilles' skæbne at få et kort, men ærefuldt liv. *Iliaden* er blevet opfattet som en forløber for den senere genre *tragedien*, netop fordi den afspejler det grundvilkår, at man ikke har indflydelse på sin skæbne, men må leve med den, som den er. Det er dette tragiske livssyn, der gennemsyrrer

8. Den trojanske hest
 Relief-pithos fra
 Mykonos (1,34 m høj)
 Ca. 670 f. Kr.

så megen græsk litteratur og tankegang. I en vis forstand har begge *Iliadens* helte Hektor og Achilleus et tragisk liv – de dør unge – men til gengæld rækker deres kleos og areté langt ud over deres eget liv. De er derfor eksemplet for det græske menneske på, at hvis man altid stræber efter areté, kan man blive husket længe efter sin død, og man kan blive udødeliggjort i kunsten. Det er *Iliaden* beviset på, og heltenes gerninger bliver et ideal til efterfølgelse for det antikke menneske, selvom skæbnen er uvis og livets grundvilkår tragiske.

Moira/skæbne

Det græske ord for skæbne er moira. Ordet betyder egentlig 'del', 'portion', 'lod' og henviser til den skæbnelod, som hvert enkelt menneske bliver tildelt ved sin fødsel. Ordet kan både bruges abstrakt som 'skæbne', men det kan også optræde i personificeret form som tre moirai, skæbnesøstre. De spinder hvert menneskes livstråd og klipper den over, når det pågældende menneskes liv er slut. De svarer således til nornerne i nordisk mytologi. Guderne og skæbnen/moira er ikke det samme, for guderne kan ikke styre eller ændre skæbnen, da de selv er underlagt den.

ODYSSÉEN

Det andet store homeriske epos hedder *Odysséen*. Der betyder 'fortællingen om Odysseus', og det handler netop om helten Odysseus' rejse hjem, efter at han har deltaget i den trojanske krig. Odysseus har på grund af krigen været borte fra øen Ithaka, hvor han er konge, i 10 år, og det skal vise sig, at det kommer til at tage ham yderligere 10 år at nå hjem til sin ventende hustru, Penelopeia, og deres nu voksne søn, Telémachos. Grunden til denne langstrakte hjemrejse er blandt andet, at Odysseus falder i unåde hos havguden Poseidon. Odysseus blinder nemlig hans søn, kyklopen Polyfémos, der har taget Odysseus og hans mænd til fange og er i gang med at spise dem. Poseidon sørger for, at Odysseus lider flere skibbrud og bliver udsat for mange prøvelser, inden han omsider kommer hjem. Det er på grund af denne oplevelsesrige og farefulde hjemfærd, at vi i dag bruger begrebet *odyssé* om en lang og eventyrlig rejse.

I modsætning til *Iliaden*, der skrider kronologisk fremad og udspiller sig over 51 dage, er *Odysséen* mere kompleks i sin komposition. Værket begynder kort før Odysseus' hjemkomst til Ithaka, og en stor del af hans oplevelser fortælles i flashbacks (sangene 9–12). Derudover foregår to forløb parallelt, nemlig Telémachos' rejse ud for at lede efter sin far (sangene 1–4) og Odysseus' ophold hos folkeslaget faiakkerne (sangene 6–8). Da Odysseus atter når tilbage til Ithaka forløber handlingen kronologisk (13.–24. sang).

Odyssé: lang
og eventyrlig rejse

EPOSETS KARAKTERISTISKE TRÆK

Eposet som genre har rødder i både indiske og mellemøstlige traditioner, der ligger længe før den græske Homer. To helt grundlæggende træk, der gælder for såvel de oldgræske som de tidligere eper, er et fortællende indhold og udformning på vers. Her skal vi koncentrere os om de karaktertræk, der kendetegner det antikke epos og især det homeriske.

'Epos' betyder i sig selv 'ord', og i genresammenhæng skal det forstås som 'det berettende ord'. Det antikke epos er altid forfattet på det verse-mål, der hedder *daktylisk heksameter*. Det er altså både ved hjælp af form og indhold, at en tekst kan pege på sit tilhørsforhold til eposgenren. Hvis vi ser på indholdssiden, skal et epos ikke handle om noget bestemt, men der er i antikken en udpræget tendens til, at eposgenren beskæftiger sig med mytologiske emner, hvor guder og helte optræder, og hvor myterne om dem fortælles. Det er tilværelsens eksistentielle problemstillinger, der ofte er i centrum, og eposet har karakter af at skulle sætte et ideal til efterfølgelse op for tilhøreren. Heltee-poset har selvfølgelig også været en populær genre, fordi det helt basalt fortæller en spændende og underholdende historie.

På formsiden er der en del forskellige elementer, der hører til eposgenren. Et epos indledes altid med et *prooimion* (indledning), hvor temaet for værket helt kort ridses op. I indledningen findes som regel også en *musepåkaldelse*, hvor inspirationens gudinde anråbes. I de tidligste eper fungerer musepåkaldelsen som en understregning af, at det fortalte støttes af det guddommelige niveau og derfor rummer sandhedsværdi. Senere bliver musepåkaldelsen et stilistisk element, der sætter teksten ind i en højstemt litterær tradition og i kraft af dette tilfører den alvor.

11. Odysseus
og sirenerne
J. W. Waterhouse
1891

Daktylisk heksameter

Den rytme, som det antikke epos er skrevet i, kaldes *daktylisk heksameter*. En daktyl er en versfod, der består af en trykstærk stavelse (–) efterfulgt af to tryksvage stavelser (vv) som fx ordet *bón-de-gård*. 'Hex' på græsk betyder 'seks', så et heksameter er seks versfødder pr. verselinje. Et regelmæssigt daktylisk heksameter ser derfor sådan ud:

–vv | –vv | –vv | –vv | –vv | –v

Den sjette og sidste versfod har kun to stavelser, for at man skal kunne høre, at verset slutter dér. I denne versfod er det valgfrit, om sidste stavelse er trykstærk eller tryksvag.

For at gøre verset mere fleksibelt er det tilladt at foretage såkaldte *substitutioner*, dvs. udskiftninger: To tryksvage stavelser kan udskiftes med én trykstærk, en *spondæ* (– –). Dog sker denne substitution kun sjældent i 5. versfod, da man ellers ødelægger verselinjens afsluttende lukning: –vv | –v

På græsk og latin struktureres versets rytme ikke ud fra ordenes tryk som på dansk, men ud fra vokalernes længde: Lang vokal svarer til trykstærk på dansk og kort vokal til tryksvag.

At analysere et vers rytmisk kaldes at *skandere* verset. Her er en skandering af *Iliadens* åbningsvers på græsk og i to danske oversættelser (lang/trykstærk stavelse er markeret med fed):

Μῆ-νιν ἄ-ει-δε, θε-ᾶ, Πη-λῆ-ϊ-ᾶ-δεω Ἀ-χι-λῆ-ος
(**Me-nin a-ei-de, the-a, Pe-le-i-a-do A-chi-le-os**)

Vre-den, Gud-in-del, be-syng, som greb Pe-le-i-den A-chil-leus
(Chr. Wilsters oversættelse, 1836)

Syng os, Gud-in-de, om vre-den der greb Pe-le-i-den A-chil-leus
(Otto Steen Dues oversættelse, 1999)

12. Buste af Homer
Romerks kopi efter tabt hellenistisk original
2. århundrede f. Kr.
Marmor

Selve sproget i eposet virker tydeligt forarbejdet og stiliseret. De to homeriske eper er på græsk skrevet på et episk kunstsprog, der er en blanding af flere græske dialekter. Dvs. at det homeriske sprog ikke har været et talesprog noget sted, men derimod er et særligt litterært sprog, som bruges til de episke værker. En antik græker har derfor straks forbundet en særlig fortælletradition med dette sprog og dets stilistiske virkemidler.

Et af virkemidlerne er det såkaldte *epiteton ornans*, 'besmykkende navnetillæg' eller slet og ret epitete. 'Den rapfodede' i frasen 'den rapfodede Achilleus' er et eksempel på et epitheton ornans, der består af et beskrivende adjektiv, der er knyttet til en bestemt person, type af personer eller fænomener. Det samme adjektiv bruges i reglen kun i forbindelse med denne ene person, sådan at man ved blot at høre adjektivet automatisk kommer til at tænke på personen – 'den rapfodede' er derfor Achilleus. Et epitete er en slags standard vending, der betegner, men ikke nødvendigvis karakteriserer personen eller fænomenet i den bestemte situation – fx betegnes skurken Aigisthos som 'den herlige helt'. Det smarte ved disse epiteter er, at de giver flere muligheder for benævnelse – ud over at være 'Achilleus' (tre stavelser) er han også både 'den rapfodede' (fem stavelser) og 'den rapfodede Achilleus' (otte stavelser). Hver variant har et forskelligt antal stavelser, så man derved får forskellige metriske muligheder for at udfylde det enkelte heksametervers.

Epiteton ornans
(flertal: *epiteta ornántia*): besmykkende adjektiv, navnetillæg

Muserne

De ni muser er gudinder for inspiration, og de optræder ofte som beskyttere af musik og digtning. De er døtre af Zeus og Mnemosyne (Erindringen), og de er knyttet til Apollon Musagétēs (musernes fører). Ordet 'inspiratio' er latin og betyder 'indånding'. Det refererer til, at muserne indblæser kunstnerisk kraft i et menneske, så fx en digter bliver i stand til at digte. I hellenistisk tid blev musernes råderum udvidet til også at omfatte videnskab.

13. 'Muse-sarkofagen' viser de ni muser og deres attributter. Længst til venstre ses Kalliope, der er muse for helte digtningen, dvs. eposet
2. århundrede e. Kr.
Marmor

Patronymikon: fædrene
slægtsnavn (som fx Niel-
sen på dansk – Niels’
søn)

En lignende funktion har et *patronymikon*, dvs. et (fædrene slægtsnavn). På græsk angiver suffikset *-ide*, at man er søn af nogen. Achilleus er således Peleïden, fordi hans far var Peleus. Ved blot at sige ‘Peleïden’ (fire stavelser) får man altså sagt Achilleus, og man kan kombinere dette patronymikon med et epitete og tale om ‘den rapfodede Peleïde’ (ni stavelser). Dermed har man endnu flere muligheder for at benævne den samme person og udfylde sit heksametervers – det kræver blot, at tilhørerne er bekendte med personens stamtræ. Og det var de!

Ud over at have en metrisk funktion ligesom epitetets har et patronymikon også den finesse, at det rummer en reference til den benævnte persons slægt, hvilket for en antik græker er særdeles vigtigt – en person har straks mere troværdighed, hvis vedkommende er af nobel slægt. Det er derfor, at det står så centralt for den antikke græker at tænke på sit ry og eftermæle, for kujonagtig opførsel eller grove ugeringer kaster automatisk et dårligt skær over slægten og dens efterkommere. En lignende tankegang ses i de islandske sagaer, hvor stamtræer også spiller en væsentlig rolle.

Et særligt stiltræk ved det homeriske epos er anvendelsen af sammenligninger, ofte kaldet *homeriske lignelser*. Lignelserne optræder tit, når handlingen skal sættes lidt i stå, så der kan dvæles ved beskrivelsen af noget. Lig-

Homerisk lignelse: kortere
eller længere udfoldede
passager, der sam-
menligner to ting med
hinanden.

Homerisk lignelse

To lignelser fra *Iliadens* 22. sang (vers 21–32), der følger lige efter hinanden. Den ene er enkel, den anden mere kompleks. Selve lignelsen (som ... lige så/således) er markeret med kursiv.

Det var hans selvsikre ord. Og så løb han ind imod byen,
rask som en prisvinderhest i et spand for væddeløbsvognen
traver af sted i flyvende fart over banen på marken –
lige så legende let gik fødder og knæ på Achilleus.
Oldingekongen var først til at se ham komme til syne,
stormende hen over sletten så klar som den skinnende stjerne
der i den hedeste sommer står op og stråler på himlen,
let igenkendelig blandt de tusinde stjerner i natten;
det er den stjerne der kaldes Orions hund, og af alle
lyser den stærkest, men dukker dog op som varsel om vanheld,
brændende feber og pine for arme menneskevæsner.
Således glimtede malmen imens han løb, om hans bringe.

nelserne kan variere temmelig meget i længde, ligesom tætheden af dem i de forskellige sange i *Iliaden* og *Odysséen* er langt fra jævn. Fx er der stort set ingen lignelser i *Iliadens* første fem sange, mens det i den 22. sang vrirler med dem. Dette skyldes sandsynligvis, at fortælletempoet i 22. sang skal sættes ned for at øge opbygningen af spænding i fortællingen – det er i denne sang, at Achilleus og Hektor omsider mødes i den afgørende tvekamp.

DET HOMERISKE SPØRGSMÅL

Når navnet Homer skal tages med et vist gran salt, skyldes det, at man ikke mener, at der faktisk har eksisteret en digter med dette navn. Diskussionen om Homers identitet kaldes *det homeriske spørgsmål*.

I antikken sagde traditionen, at *Iliaden* og *Odysséen* var forfattet af den geniale, blinde digter Homer, der kom fra øen Chios. Fordi hans to store episke værker blev betragtet som det ypperste inden for litteratur, var Homers navn indbegrebet af storslået kunstnerisk talent, og hans værker blev studeret og efterlignet i vid udstrækning – i skolen lærte skolebørn at læse og skrive ud fra Homers værker, så de kunne lære at bemestre den høje og fornemme stil. Der er imidlertid ingen, der ved noget videre om denne Homers person, og da hans værker altid blev fremsunget af såkaldte *rapsoder* ved forskellige lejligheder, går man i dag ud fra, at de homeriske værker snarere er produkt af en lang mundtlig fortælletradition – på samme måde som vi kender det fra folkeviserne i Nordeuropa.

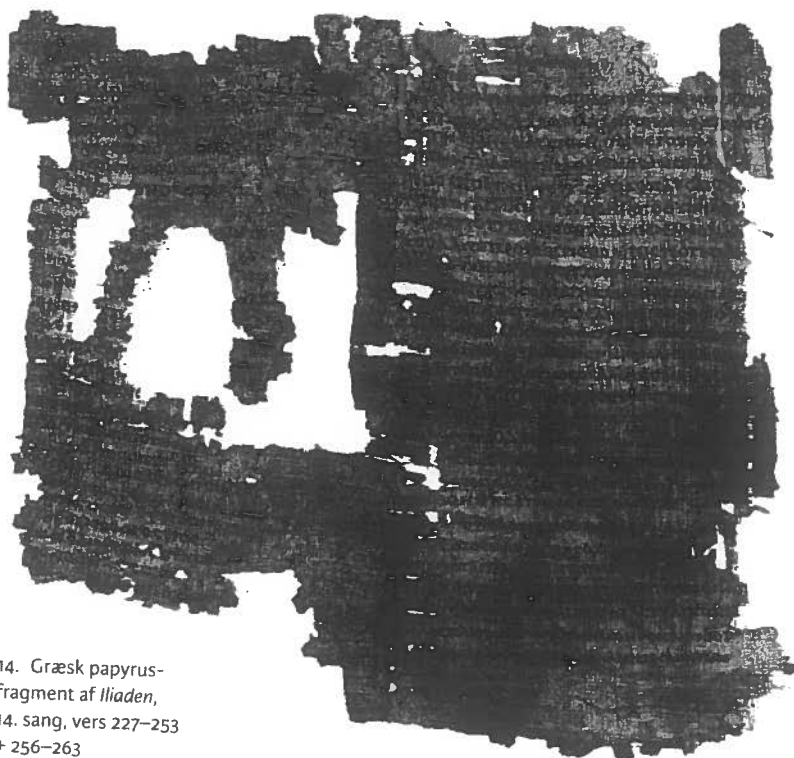
Når man i antikken har holdt fast i forestillingen om én genial digter bag de to store episke værker, skyldes det sandsynligvis behovet for det guddommeligt inspirerede digtergeni, der på linje med de homeriske helte kan tjene som forbillede for almindelige mennesker. Et ekstra moment af højstemthed er føjet til, idet Homer angiveligt skulle have været blind: Den ikke-seende digter skuer i sine dybsindige værker langt dybere end de seende.

Allerede i antikken diskuterede man, hvorfor der var inkonsekvenser og gentagelser i de homeriske værker, og hvorfor nye og gamle elementer i sprog og indhold var blandet sammen – den slags burde ikke optræde i en genial digters tekster, påpegede man. Først i slutningen af 1700-tallet fremsatte den tyske filolog F. A. Wolf den tese, at Homer havde levet længe før skriftens indførelse i Grækenland, og at *Iliaden* og *Odysséen* i nedskrevet form måtte stamme fra nedskrivning af rapsodernes fremførelser. Dermed fremkommer forskellige varianter af samme fortælling.

Wolfs tese dannede udgangspunkt for en position, der stod i kontrast til forestillingen om én genial digter. De, der holdt på, at Homer var én person, er blevet kaldt *unitarer*, dvs. nogen der betoner enheden, mens Wolf og hans tilhængere har fået betegnelsen *analytikere*. 'Analyse' betyder 'opløsning', så det analytiske synspunkt i diskussionen slår altså på den sammenstykkede fortælling.

Rapsode: Professionel
sanger, der fremførte
episk poesi

Unitar: holder på, at
Homer er én forfatter
Analytiker: holder på, at
Homer er en samle-
betegnelse for mange
forfattere

14. Græsk papyrus-
fragment af *Iliaden*,
14. sang, vers 227–253
+ 256–263
2. århundrede e. Kr.

Formelvers: vers, der
optræder mere end én
gang

der i fortællingen. Det kunne være almindelige hændelser som fx, at nogen begynder at tale, eller at der foretages en ofring. Sådanne gentagelser kalder man *formelvers*, og dem er der rigtig mange af i de homeriske værker. Parrys opdagelse forenede derfor unitarernes og analytikernes standpunkter, idet værkerne på én gang var produktet af én og mange digtere: Den ene digter er rapsoden, der står bag den tekst, vi har i dag, mens de mange digtere er hele den forudgående mundtlige tradition for fortælling af de homeriske eper, der har resulteret i den ene rapsodes konkrete tekst. En rapsode er en folkesanger, der fremførte de homeriske værker ved bestemte lejligheder. Han kunne dramatisere fortællingen på forskellig vis afhængig af lejligheden, og ordet 'rapsode' betyder da også netop en, der 'sammensyr (rhap-) sange (-ode)' som en slags patchworktæppe, hvor lapperne allerede findes, men kan sættes sammen på forskellig vis.

Da skriften først kom til Grækenland i det 8. århundrede f. Kr., har de homeriske værker ikke været skrevet ned før dette tidspunkt. Selve handlingen i værkerne tænkes imidlertid at foregå helt tilbage i det 12. århundrede f. Kr. Det er først i hellenistisk tid, dvs. 3.–2. århundrede f. Kr., at man har besluttet

I 1930'erne lykkedes det eposforskeren Milman Parry at påvise store ligheder mellem strukturerne i folkedigte fra Balkan og de homeriske værker. Balkan-digtene blev fremsunget af alfabetiske sangere, som kunne lære sig helt ualmindelig store mængder tekst udenad, som de så kunne fremsynge, når de blev bedt om det. Parry opdagede, at disse sangere havde lært sig forskellige mnemotekniske greb, så de kunne huske de mange vers udenad, når nu de ikke kunne læse sig til dem. En teknik var at lære sig bestemte vendinger udenad, som

kunne genbruges forskellige steder

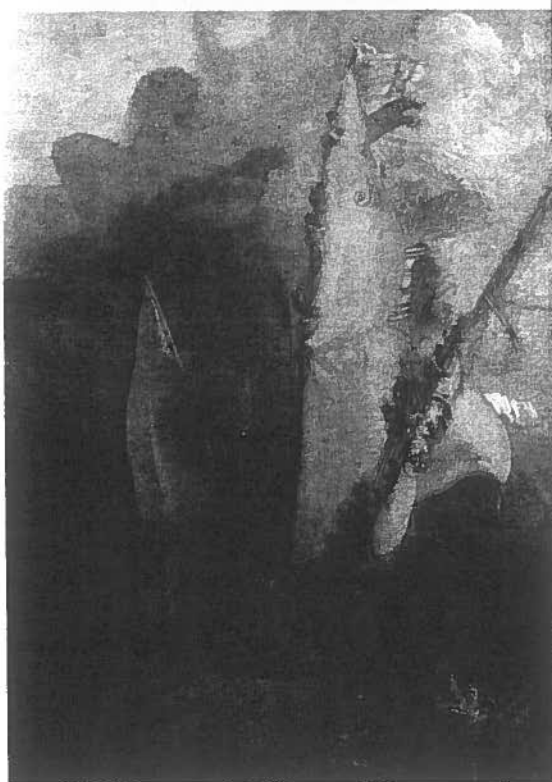
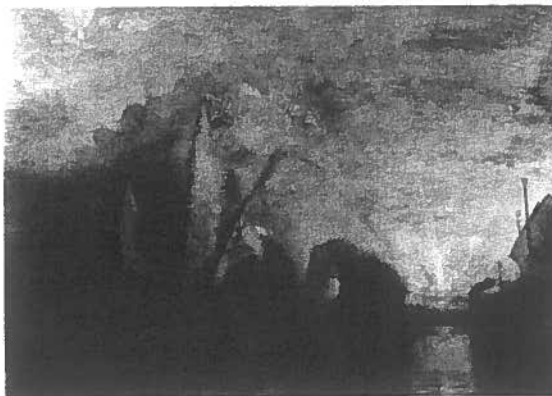
sig for en helt endelig udgave af *Iliaden* og *Odysseen*. Det er også først på dette tidspunkt, at de to værker er blevet inddelt i 24 sange hver for at skabe overblik over dem.

EPOSET SOM TOTALGENRE

Hvadenten man mener, at *Iliaden* og *Odysseen* er skrevet af én genial digter eller er produktet af mange års mundtlig overlevering, står det fast, at de to værker i antikken blev anset for at være det ypperste inden for digterkunsten. De tilhører den tidligst bevarede litteratur, vi har, og som genre betragtet rummer de begyndelsen på stort set alle de andre antikke genrer. Vi har allerede været inde på, hvordan *Iliaden* kan ses som en tragedie, mens *Odysseen* nærmere har træk fra komedien. De mange taler i begge værker, der dramatiserer personerne – og som jo har været fremsunget med mulighed for stemmeføring, pauser og andre lydlige effekter – peger frem mod dramaet, hvor den direkte tale bliver det eneste tekstelement. Talerne udviser imidlertid også stor forståelse for retoriske virkemidler, og de viser, at traditionen for talekunst og elegant sproglig forarbejdning har rødder langt tilbage. Desuden kan det poetiske sprog siges at rumme lyriske elementer i form af fx lignelserne, der standser handlingen en stund for at udfolde en beskrivelse eller stemning.

Det mytologiske indhold tematiserer forskellige forhold i verden, og denne mytologi fungerer som en tidlig historiografi, der afdækker grundlæggende elementer i den græske kulturs baggrund. Af samme grund har de episke værker også filosofisk potentiale, da der ikke sjældent fremsættes tanker, der vedrører menneskets og gudernes eksistens og egenskaber. Vi vil i dag ikke opfatte de homeriske værker hverken som egentlig historiografi eller filosofi i moderne forstand, men de rummer ansatser, som disse to senere genrer udvikler sig fra.

15. Odysseus flygter fra
Polyfemos
J. M. W. Turner
1829
Nederst: Udsnit fra
samme maleri

Epos hos romerne

Som afsnittet om det græske epos viser, spiller eposet som genre en overordentlig vigtig rolle for grækerne. Eposet er indbegrebet af *paideia* (dannelse), og Homer er mesteren over alle andre. Denne tradition for epos-litteratur fortsætter hos romerne, hvor den vigtigste skikkelse er digteren Publius Vergilius Maro (70–19 f. Kr.), på dansk kaldet Vergil.

DEN AUGUSTÆISKE ÆRA

For at forstå, hvorfor Vergil er så central en figur i romersk litteratur, er vi nødt til at se på hans historiske samtid. I 1. århundrede f. Kr. var Rom en republik, hvor et senat med to konsuler i spidsen ledte riget. Denne styreform havde varet siden den sidste etruskiske konge blev fordrevet i 509 f. Kr., men i 1. århundrede var de indre politiske stridigheder blevet så markante, at der i 40'erne og 30'erne f. Kr. fandt voldsomme borgerkrige sted. Denne turbulente periode i den sene republik kulminerede, da Cæsars nevø Octavian – den senere kejser Augustus – slog Marcus Antonius og den ægyptiske dronning Kleopatra i slaget ved Actium i 31 f. Kr. Fra år 27 f. Kr. og til sin død i 14 e. Kr. regerede Augustus (et tilnavn, senatet gav ham i 27 f. Kr., og som betyder 'den ophøjede') som den første kejser af Rom.

I sin regeringstid lykkedes det Augustus at skabe fred i hele riget – den såkaldte *Pax Romana* (den romerske fred), der skulle komme til at vare mere end 200 år. Efter de voldsomme borgerkrige var freden kærkommen for romerne, også selvom det betød, at magten kom til at ligge hos én mand. Augustus var den stærke mand, der samlede riget og bragte det på fode igen. Som led i sit regeringsprogram satte Augustus fokus på romernes moralske indstilling. Han ønskede at vende tilbage til gamle romerske dyder fra den tidlige republik som *virtus* (mandig tapperhed), *pietas* (loyalitetssfølelse) og *fides* (tro og tillid). Han mente nemlig, at det blandt andet var manglen på disse dyder, der havde været skyld i den sene republiks indre spændinger og borgerkrige.

Som led i bestræbelsen på at gennemføre sit moralske program tog Augustus litteraturen i brug. Han etablerede en kreds af digtere omkring sig, og det var hans tanke, at han via kvalitetslitteratur kunne præge sine undersåtter moralsk, og det er her Vergil kommer ind i billedet.

virtus: mandig tapperhed
(jf. ἀρετή)

Pietas: loyalitetssfølelse
over for autoriteter som
guderne, familien og
traditionen

Fides: tro og tillid

ÆNEIDEN

Vergil er i dag især kendt for eposet *Æneiden* (Sangen om Æneas). *Æneiden* kan ses som det nationalepos, der på en mytologisk baggrund skulle forsyne romerne med en storslået fortid, der pegede frem mod Augustus og hans genetablering af det romerske rige, og som cementerede Augustus' *imperium* (magt) og moralske styrke.

Når man læser *Æneiden*, opdager man hurtigt, at værket har mange træk tilfælles med Homers to store eper, *Iliaden* og *Odysséen*. Ser man overordnet på *Æneids* struktur, drejer de første seks sange sig om Æneas' besværlige rejse mod sin nye hjemstavn, hvilket peger i retning af Odysseus' turbulente rejse hjem mod Ithaka i *Odysséen*. De sidste seks sange handler om kampen for en by og kan siges at henvise til *Iliaden* – Æneas skal grundlægge Rom, i *Iliaden* kæmper grækerne for at indtage Troja. En anden fortolkning af *Æneids* strukturelle slægtskab med Homer går på at se hele værket i lyset af *Odysséen*. Første halvdel handler så om Odysseus' rejse, mens anden halvdel fokuserer på hans kamp for at manifestere sin ret til Ithaka. *Æneiden* falder nemlig overordnet i disse to dele: Rejse efterfulgt af kamp for en by.

Vender man sig mod de formmæssige træk (se side 23 of frem), ser man, at *Æneiden* i overensstemmelse med epos-traditionen er skrevet på daktyliske heksametre, der er et prooimion og en musepåkaldelse, der er lignelser som Homers, og der er epiteter til beskrivelse af personerne. På indholdssiden er værket mytologisk fortællende og lægger sig i forlængelse af *Iliadens* handling, og det har helten Æneas som hovedperson og kan derfor i tråd med Homers eper karakteriseres som et helteepos. Derudover er der mange motivparallelser til Homer – fx bliver Æneas forsinket på sin rejse mod målet af en vred gud, han forelsker sig undervejs, han kæmper med en modstander på grund af en kvinde, og den afsluttende kamp er en tvekamp, for bare at nævne nogle få af de parallelser, der peger i retning af *Iliaden* og *Odysséen*.

Sammenholdt med Homer varierer Vergil eposets stilistiske træk. Allerede i værkets begyndelse ser man, at musepåkaldelsen er udskudt til vers 8, mens vers 1–7 udelukkende fokuserer på temaangivelsen og hovedpersonen Æneas. Egentlige formelvers findes ikke, og de epiteter, der bruges, er altid nøje afstemt, så de passer præcis på personen, hvad Homers ikke altid gør. Hos Vergil kaldes Æneas fx mange steder for 'pius Æneas' (den retskafne eller gudsfrgtige Æneas). Hos Homer bruges formelvers og epiteter i høj grad som del af en mnemoteknik, som rapsoderne lærte sig for at kunne huske de lange digte. Vergil bruger imidlertid eposets stilistiske elementer for bevidst at skrive sig ind i den homeriske tradition. Forskellen på Homers og Vergils anvendelse af disse stiltræk er, at Vergils værk i udgangspunktet er skriftligt, mens Homers var mundtligt.

16. Æneas flygter fra Troja. Han bærer sin far, Anchises, og i hånden holder han sin søn, Ascanius/Julus.
1. århundrede e. Kr.
Terracotta

17. ← Æneas bærer sin far, Anchises, og har sin søn Ascanius/Julus ved sin side. Anchises holder husguderne, de såkaldte Penater, i hænderne: (se billede 20)
Gian Lorenzo Bernini
Ca. 1619
Marmor

Æneiden – resumé

1. sang

Prolog med temaangivelse efterfulgt af muse-påkaldelse. Da den trojanske helt Æneas med sit følge flygter fra det brændende Troja, forårsager Juno (Heras latinske navn) et stormvejr, der fører trojanerne til byen Karthago på Afrikas nordlige kyst. Junos store had til trojanere skyldes Paris' dom (se side 11), og hun vil forhindre Æneas' mission: at grundlægge et nyt Troja, byen Rom. I Karthago møder Æneas byens dronning, Dido. Æneas' mor Venus (Afreodites latinske navn) sørger for, at Dido – på trods af at hendes mand nyligt er blevet dræbt, og hun har svoret aldrig at gifte sig igen – forelsker sig glødende i Æneas. Dido beder Æneas fortælle om Trojas fald.

2. sang

Æneas beretter om Trojas fald – herunder blandt andet om Laókoöns advarsel om den trojanske hest. Æneas har i en drøm modtaget den evige ild fra prins Hektor, og da han vågner, begiver han sig af sted fra byen med sin gamle fader, Anchises, på ryggen og sin lille søn, Ascanius/Julus, ved hånden. Også hans kone, Creusa, følger med, men bliver væk og viser sig senere i en drøm for Æneas, hvor hun fortæller, at hun er død. Med sig bringer han også byens penater, dvs. guddomme, som beskytter hus og hjem. En stor skare af folk følger med Æneas.

6. sang

Æneas fortæller om turen fra Troja og frem til Karthago, på hvilken hans far blandt andet dør.

7. sang

Dido og Æneas bliver dybt forelskede i hinanden og lever en vinter sammen. Begge har glemt deres fortidige løfter – Didos om ikke at gifte sig igen, Æneas' om at grundlægge Rom. Jupiter (Æneas' latinske navn) sender Merkur (Hermes' latinske navn) til Æneas for at holde ham fast på hans mission, og Æneas begynder at planlægge sin rejse bort. Dido bliver dybt fortvivlet, men selvom han elsker Dido højt, står Æneas fast og forlader Karthago. Dido forbander ham og begår selvmord ved at brænde sig på et bål.

8. sang

Æneas og hans folk ankommer til Sicilien. Juno forsøger at hindre Æneas i at fuldføre sin mission ved at gøre kvinderne i følget utilfredse med det omflakkende liv. I en drøm råder Anchises, Æneas' far, ham til at efterlade de utilfredse i en by på Sicilien og især tage unge og tapre med videre mod Italien. Æneas grundlægger byen og tager videre.

9. sang

Æneas når til Cumae, hvor han møder sibyllen (en Apollonpræstinde), som spår ham, at hans mission vil lykkes, men med stort besvær. Sammen stiger de ned i underverdenen, hvor han blandt andet møder sin far, der viser ham fremtidige helte og herskere frem til Augustus. Æneas vender tilbage til sine skibe og rejser videre.

10. sang

Æneas når ind i Tiberens munding (den flod, der løber gennem det nuværende Rom). Musepåkaldelse til værkets 2. del.

Kongen af Latium, Latinus, modtager Æneas med fred, idet han opfatter Æneas som opfyldelsen af et orakelsvar angående, hvem den rette mand for

hans datter, Lavinia, er. Hun er på dette tidspunkt lovet bort til Turnus, konge over folket rutulerne. Juno ærgres sig over Latinus' fredelige modtagelse af Æneas og ophidser Turnus til angreb.

11. sang

Æneas rejser videre alene ad Tiberen til det sted, hvor Rom senere bliver grundlagt. Æneas modtages af kong Euander, der hersker i området, og hans søn Pallas. Venus får smedet nye, stærke våben til Æneas – blandt andet et skjold med scener fra Roms fremtidige historie fra Romulus og Remus til slaget ved Actium i 31. f. Kr., hvor Augustus vinder over Marcus Antonius og Kleopatra og nogle år senere bliver kejser.

12. sang

Turnus og rutulerne angriber på Junos opfordring trojanerne i Æneas' fravær. Der opstår en voldsom kamp, hvor mange dræbes.

13. sang

Guderne holder forsamling og beslutter ikke at blande sig mere. Æneas kommer tilbage til trojanernes lejr med etruskerne som allierede. Turnus udfordrer Pallas til tvekamp og dræber ham, hvilket gør Æneas rasende.

14. sang

Våbenhvile indgås, og Pallas begraves. Til kong Latinus' ærgrelse ønsker Turnus ikke en fredelig løsning med Æneas, men stiller sig i spidsen for et angreb på ham.

15. sang

Turnus og Æneas aftaler en tvekamp. Hos guderne anerkender Juno sit nederlag, men kræver, at trojanerne ikke må lægge navn til det folk, der skal bebo Latium, og at sproget skal blive ved med at være latin. Æneas sårer Turnus, men tøver med at dræbe ham. Da ser han, at Turnus bærer afdøde Pallas' bælte, og i raseri dræber han Turnus.

18. Vergil (25 cm høj)
Kopi af original fra 1.
århundrede f. Kr.
Marmor

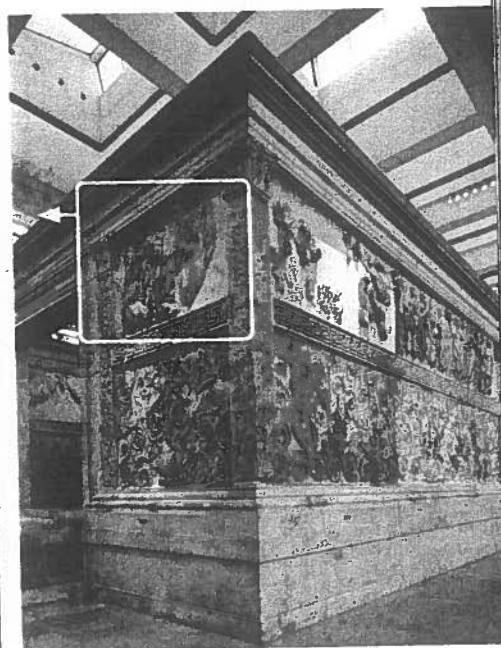
Imidlertid kan man ikke blot reducere Vergils afvigelser fra Homer til et spørgsmål om skriftlighed og mundtlighed. Selvom Vergil imiterer Homers værker bevidst, adskiller han sig også bevidst fra dem ved at præge fremstillingen, så den bliver hans eget originale værk. Ser man fx på temaparallellerne mellem Vergil og Homer, kan man pege på en række som ovenfor nævnt, men man må også indse, at Vergils Æneas og hans andre personer ikke har fuldstændig identiske paralleller hos Homer. Hvem er fx Hektor og hvem Achilles i tvekampen til slut mellem Turnus og Æneas? Det er ikke så ligetil at afgøre, når man begynder at gå i dybden med den sammenlignende analyse.

Hvad angår det mytologiske grundlag, som Vergil vælger for sit værk, trækker han på en kendt tradition. De homeriske digte bygger på sagnkredsen omkring Troja, og til denne kreds har hørt nogle kortere digte, der går under betegnelsen *De Kykliske Digte*. Det var i dem, at blandt andet beretningen om indtagelsen af Troja fandtes, for den hører vi ikke om i *Iliaden*, der slutter inden. Vergil har kendt disse digte, da det blandt andet er hos ham, at vi finder den berømte fortælling om den trojanske hest (2. sang), som også fandtes i *De Kykliske Digte*, der i dag er gået tabt. Fordi vi har så relativt lidt bevaret af den ældste romerske litteratur, er det vanskeligt at afgøre præcist, hvor nyskabende Vergil er i forhold til det kendte mytestof, for vi ved, at andre også har skrevet om Æneas og forbindelsen mellem Troja og Rom – vi ved bare ikke præcis hvad. Vergils *Æneide* står ikke desto mindre som et højt originalt og helstøbt værk, og det er i hans version, at myten har overlevet.

Og hvorfor griber Vergil så til denne blanding af autentisk mytestof og egen bearbejdelse? Her skal vi vende tilbage til den litterære kreds omkring kejser Augustus. Trojaneren Æneas, der nævnes i *Iliaden*, var søn af Venus/Afrodite. Hans egen søn hed Julus. I Rom fandtes en gammel slægt – den juliske slægt – som blandt andet den berømte Gaius *Julius* Cæsar tilhørte. Han yndede at påpege, at hans slægt havde guddommelige rødder, fordi den nedstammede fra Venus, og dette gav ham anseelse i romernes øjne. Kejser Augustus var Cæsars nevø og blev adopteret af ham, så Augustus kunne pege på samme guddommelige tilhørsforhold. Eftersom *Æneiden* er tænkt som en hyldest til verdensstaden Rom og skal være det historisk-mytologiske grundlag, der peger frem mod Augustus, giver det ekstra troværdighed til projektet at henvise til det guddommelige ophav.

Som led i Augustus' moralske program er helten Æneas udstyret med pietas (retskaffenhed og gudsfrygt) og virtus (mandsmod), og det er disse egenskaber, der bringer ham *fama* (berømmelse) på linje med de græske heltes 'kleos'. Æneas har – på trods af at han ikke er romer – de grundlæggende romerske dyder, som Augustus hyldede, og han er i kraft af sit ophav forbundet til det guddommelige.

Fortolkningen af Vergils *Æneide* fra antikken og frem til i dag falder i to hoveddele. Den, der har fyldt mest gennem historien, er den, der fokuserer på

Æneiden som et augustæisk nationalepos med stærke moralske budskaber. Men i det 20. århundrede har en anden fortolkningsskole udskilt sig. Den peger på, at værket taler med to stemmer: En offentlig moralpolitisk og en privat medfølelse. Man har peget på, at Vergil på én gang taler på Augustus' vegne, men samtidig også på egne og mere menneskelige vegne – fx er Didos død meget tragisk, Pallas mister sin nedarvede kongerig ved at slutte sig til Æneas, og Turnus, der var forlovet med Lavinia, fratages hende og må dø, fordi han kæmper for sin ret. Alt sammen på grund af 'pius Æneas'. Denne tilgang gør med rette *Æneiden* langt mere kompleks og dybsindig at arbejde med, og den kan være en forklaring på, hvorfor værket til alle tider helt frem til i dag står som ét af de mest markante produkter i romersk litteratur og stadig fascinerer os. Vergil nåede ikke at få værket skrevet helt færdigt før sin død, og han havde krævet, at det skulle brændes, hvis han døde før færdiggørelsen. Dette modsatte Augustus sig imidlertid, og værket blev reddet og udgivet, hvad vi i dag uanset helhedsfortolkningen af værket må være Augustus dybt taknemmelige for.

OVIDS FORVANDLINGER

Kejser Augustus spillede en markant rolle i forhold til den litteratur, der blev produceret i Rom under hans styre. Godt en generation efter Vergil fødtes Publius Ovidius Naso (43 f. Kr. – 17 e. Kr.), på dansk kaldet Ovid. Ovid var en meget produktiv digter. Ét af hans værker er *Elskovskunsten* (*Ars Amatoria*), der som titlen antyder, er en slags håndbog i kærlighedsforhold (se

Æneas offerer til
husguderne, Pena-
terne, som han har
medbragt fra Troja.
Æneas står til højre,
husguderne befinder
sig øverst til venstre i
det lille tempel.
(se billede 18)
Relief fra det
augustæiske freds-
salter, Ara Pacis, i Rom
13–9 f. Kr.
Marmor